

ПІДКОВИКИ — *RHINOLOPHUS*

Ярослав Петрушенко (Інститут зоології НАНУ, Київ)

Horseshoe bats — *Rhinolophus*. — Yaroslav Petrusenko. — Migrant activity of the genus in a whole and each species presented in Ukraine is analysed. The size and distribution of this group in Ukraine, features of biology and annual cycle are considered. The factual data about migrations of speleobiontic bats are adduced. Also the annotated list of species of this genus known in Ukraine is given.

Загальна характеристика роду

Обсяг групи та її поширення. Підковики — південна група, представлена у світовій фауні близько 65–70 видами єдиного роду *Rhinolophus* [Кузякин 1950]. В Україні та суміжних країнах відомо 5 видів цього роду, з яких в межах України достовірно відомо лише два види: *R. ferrumequinum* та *R. hipposideros* [Абеленцев і Попов 1956; Zagorodniuk 1999].

Поширення підковиків в Україні обмежено південними переважно гірськими регіонами і докладно описано у нещодавніх зведеннях І. Загороднюка [1999], А. Башти [2000] та інших [Kovalyova 1997; Zagorodniuk et al. 2000]. Поширення підковиків визначається наявністю печер та інших підземних порожнин, що характеризуються певними мікрокліматичними умовами, придатними для денного відпочинку і зимової сплячки.

Особливості біології та річного циклу. Підковики — типово печерні кажани, що більшу частину свого річного циклу, за винятком часу полювання, проводять у підземеллях. У зв'язку з цим та із здатністю до довготривалої гіпотермії потреби у дальніх міграціях у них немає. Типовими місцями літнього оселення є просторі теплі гроти, каменоломні, розщілини у скелях. Для зимівлі підковики обирають великі печери з досить стабільною температурою та відносною вологістю повітря. Такі умови є в межах їхнього літнього ареалу, тобто загалом в межах території України.

Фактичні дані щодо міграцій. Результати кільцювань рукокрилих, що проводилися на Закарпатті та Поділлі у 1939–1967 роках, показали, що всі

підковики — осілі види, які здійснюють лише невеликі сезонні переміщення у зв'язку зі зміною сховищ. Найбільша відстань від місця кільцювання до місця відлову тварини зареєстрована у великого підковика (*R. ferrumequinum*) і складає 40 км. Більшість же тварин протягом декількох років реєструвалися в тих саме печерах, де вони були помічені [Абеленцев та ін. 1969]. Така сама закономірність виявлена в результаті кільцювань, проведених у Карпатському заповіднику у 1983–1985 рр. [Покин'череда & Довганич 1998] та в печерах Гірського Криму в 1982–1990 рр. [Волох & Кармышев 2001].

Анотований список видів

Підковик малий (*R. hipposideros*). Найпоширеніший вид роду, один з найчастіше реєстрованих видів кажанів в зимових печерних угрупованнях Криму, Закарпаття, Буковини та Поділля [Абеленцев і Попов 1956; Татаринов 1972, 1974; Варгович 1998; Покин'череда 1998; Башта 2000; Kovalyova 1997; Zagorodniuk 1999; Postawa et al. 2000; Zagorodniuk et al. 2000]. Зимовий ареал виду в межах України збігається з літнім. Звичайно цей вид реєструють на зимівлі в тих самих районах, проте звичайно в інших сховищах.

Підковик великий (*R. ferrumequinum*). Цей вид звичайно зустрічається на зимівлі у печерах Криму та Закарпаття [Абеленцев та ін. 1956; Татаринов 1972, 1974; Покин'череда 1998; Башта 2000; Kovalyova 1997; Zagorodniuk 1999; Postawa et al. 2000; Zagorodniuk et al. 2000]. Відома також єдина знахідка великого підковика на зимівлі в печері Піонерка на Буковині [Варгович 1998], яка викликає сумніви. З приходом теплого сезону деякі тварини здійснюють невеликі переміщення на відстань до 40 км і оселяються у гротах, щілинах скель тощо [Абеленцев та ін. 1969]. Вологі печери в цей час можуть використовуватися як місця водопою [Петрушенко 2001].

Підковики «середні» (*R. euryale* та *R. mehelyi*). Можливість реєстрацій окремих особин південного підковика та підковика Мегеля на території України (насамперед Криму та Закарпаття) цілком ймовірна. Про це свідчать одиничні знахідки представників цих видів на території Криму [Дулицький та ін. 2001; Zagorodniuk 1999]. Однак з деякою мірою впевненості можна стверджувати, що ці реєстрації є цілком випадковими, і обидва види не є складовою хіроптерофауни України і колоній на її території не утворюють¹.

¹ У новому огляді А. Дулицького та О. Михайлової (ця збірка) ці види наводяться і подається навіть річна динаміка їх присутності у фауні Криму, проте І. Загороднюк (див. огляд видів вище) вважає ідентифікацію обох видів помилковою — *Прим. ред.*

Література

- Абеленцев В. І., Попов Б. М.** Ряд рукокрилі або кажани — Chiroptera // Підоплічко І. Г. (ред.). Фауна України. — Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. — Том 1 (Ссавці), випуск 1. — С. 229–446.
- Абеленцев В. И., Колошев И. И., Крочко Ю. И., Татаринов К. А.** Итоги кольцевания рукокрылых Украинской ССР 1939–1967 гг. Сообщение 2 [*Rhinolophus, Miniopterus, Plecotus, Barbastella*] // Вестник зоологии. — 1969. — N 2. — С. 20–24.
- Башга А.-Т. В.** Малый подковонос *Rhinolophus hipposideros* на Украине: распространение и современное состояние // Plecotus et al. — Москва, 2000. — N 3. — С. 77–81.
- Варгович Р.** Зимівля кажанів в гіпсових печерах Буковини і Поділля // Європейська ніч кажанів '98 в Україні — Київ, 1998. — С. 117–123. — (Праці Теріологічної школи, випуск 1).
- Волох А. М., Кармышев Ю. В.** Некоторые результаты кольцевания летучих мышей в Горном Крыму // Вестник зоологии. — 2001. — Том 35, N 2. — С. 3–5.
- Дулицкий А. И., Михайлова А. Е., Стенько Р. П.** Первые находки подковоносов Мегели и южного (*Rhinolophus mehelyi* Matschue, 1901 и *Rh. euryale* Blasius, 1853; Chiroptera, Rhinolophidae) на территории Украины // Заповедники Крыма на рубеже тысячелетий Материалы республиканской конференции 27.04.2001. — Симферополь, 2001. — С. 32–34.
- Загороднюк І., Покиньючерда В., Домашнінець В.** Діяльність та інформаційні матеріали Українського хіроптерологічного центру // Європейська ніч кажанів '98 в Україні — Київ, 1998. — С. 16–23. — (Праці Теріологічної школи, випуск 1).
- Кузякин А. П.** Летучие мыши. — Москва: Советская наука, 1950. — С. 1–443.
- Петрушенко Я. В.** Літня активність кажанів у печерах Криму: печери як місця водопою // Вестник зоологии. — 2001. — Том 35, N 5. — С. 92.
- Покиньючерда В.** Підземні сховища рукокрилих Карпатського заповідника // Європейська ніч кажанів '98 в Україні — Київ, 1998. — С. 166–172. — (Праці Теріологічної школи, вип. 1).
- Покиньючерда В., Довганич Я.** Кільцювання рукокрилих в Карпатському заповіднику // Європейська ніч кажанів '98 в Україні — Київ, 1998. — С. 96–99. — (Праці Теріологічної школи, випуск 1).
- Татаринов К. А.** Распространение подковоносамалого // Вестник зоологии. — 1972. — N 5. — С. 82–83.
- Татаринов К. А.** Рукокрылые Подолии и Прикарпатья Показатели их численности и пути охраны // Мат-лы Первого всесоюзного совещания по рукокрылым (Chiroptera). — Ленинград: ЗИН АН СССР, 1974. — С. 58–60.
- Kovalyova I. M.** The Horseshoe Bats in Ukraine // Zur Situation der Hufeisennasen in Europa. — Berlin, 1997. — P. 83–84.
- Postawa T., Pokynchereda V., Zagorodniuk I.** Summer bat fauna of the Carpathian Biosphere Reserve (the Mala and Velyka Uholka Valleys) // Studia Chiropterologica. — Krakow, 2000. — № 1. — P. 73–82.
- Zahorodniuk I.** Taxonomy, biogeography and abundance of the horseshoe bats in Eastern Europe // Acta zoologica cracoviensia. — Krakow, 1999. — Vol. 42, N 3. — P. 407–421.
- Zagorodniuk I., Tyshchenko V., Petruschenko Ya.** Horseshoe bats (*Rhinolophus*) in the Dnister region as most eart-northern part of their range in Europe // Studia Chiropterologica— Krakow, 2000.— Vol 1. — P. 115–132.